

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Философия және саясаттану факультеті
Жалпы және қолданбалы психология кафедрасы

Медициналық психология

дәріскер: психол.ғ.к., аға оқытушы Құдайбергенова С.Қ.

2022-2023 оқу жылы

6 Дәріс Дизонтогенездің түрлері(2)

1. Зақымдалған психикалық даму
2. Бұрмаланған психикалық даму
3. Дигармониялық психикалық даму.

- Зақымдалған дамудың анықтамасы орталық жүйке жүйесінің органикалық зақымдануы бар баланың психикасының дамуын білдіреді. Зақымдалған психикалық даму өткен инфекцияларға, интоксикацияға, жүйке жүйесінің жарақаттарына, тұқым қуалайтын дегенеративті, мидың метаболикалық ауруларына байланысты, сондай-ақ бұзылулардың парциалды болуымен сипатталады. Олигофрения диагнозы туралы емес екенін түсіну үшін алдымен инфекция, интоксикация немесе ми жарақатына дейін баланың дұрыс, сондай-ақ уақтылы дамуын көру керек; сондай-ақ психикалық құлдыраудың өткен аурумен хронологиялық байланысын жүргізу.

- Зақымдалған психикалық дамудың тән үлгісі-органикалық деменция. Органикалық деменцияның этиологиясы өткен инфекциялармен, интоксикациямен, жүйке жүйесінің жарақаттарымен, тұқым қуалайтын дегенеративті, мидың метаболикалық ауруларымен байланысты. Көбінесе ұқсас шығу тегі бар олигофрениядан айырмашылығы, деменция 2-3 жастан кейін пайда болады немесе өрескел дами бастайды. Бұл хронологиялық фактор деменцияның патогенезі мен клиникалық-психологиялық құрылымының арасындағы айырмашылықты анықтайды. 2-3 жасқа қарай ми құрылымдарының едәуір бөлігі салыстырмалы түрде қалыптасады, сондықтан зияндылықтың әсері олардың дамымауына ғана емес, зақымдалуына да әкеледі. Органикалық деменциядан церебральды-органикалық генездің ақыл-ой дамуының кешігуі жүйке жүйесінің зақымдануының едәуір аз болуымен сипатталады.

- Б. В. Зейгарник өз зерттеулерінде ересек пациенттердегі органикалық деменция кезіндегі ойлаудың үш негізгі бұзылуын атап өтті:
  - * жалпылау функциясының төмендеуі;
  - * логикалық ойлау жүйесінің бұзылуы;
  - * сыншылдық пен мақсаттылықтың бұзылуы

- Органикалық деменцияның патогенезі мен клиникалық және психологиялық көріністерінің қалыптасуында этиология мен уақыт факторынан басқа, массивтілік дәрежесі маңызды: зақымданудың ауырлығы және процестің таралуы. Органикалық деменция ми-органикалық генездің ақыл-ой дамуының тежелуінен жүйке жүйесінің едәуір үлкен зақымдануымен ерекшеленеді.

БҰРМАЛАНҒАН ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУ

Дизонтогенездің осы түрінің моделі-ерте балалар аутизмі
Ерте жастағы балалар аутизмінің клиникалық-психологиялық құрылымы дамудың ерекше ауытқуы ретінде Л. Каннер (1943), Г. Аспергер (1944, 1946) және С. С. Мнухин (1947) қарастырды.

Л. Каннер бұл жағдайға тән симптомдардың негізгі триадасы: біріншісі — аутистік уайымдармен аутизм, екіншісі — қозғалу бұзылыстары мен ерекшеліктері бар бір тектес мінез — құлық және үшіншісі-сөйлеу бұзылыстары.

Ерте бала аутизмінің этиологиясы туралы мәселеде пікір жоқ.

- Көріністердің алуан түрлілігіне қарамастан, Л. Винг аутизмі бар барлық балаларға (аутизм триадасы) тән 3 негізгі ерекшелікті анықтады.
- 1. Әлеуметтік өзара әрекеттесу қабілетінің әлсіреуі.
- 2. вербалды және вербальды емес коммуникация жетіспеушілігі.
- 3. Қайталанатын, оқшауланған, стереотиптік мүдделерге немесе әрекеттерге артықшылық беру.

- Әр түрлі аутизм көріністері үшін жалпы болып табылады мынадай белгілері.
- 1. Басқалармен байланыстың жеткіліксіз немесе толық болмауы. Аутизмі бар бала үшін әлеуметтік қарым-қатынас қарапайым бала сияқты маңызды және мағынасы жоқ. Көбінесе әлеуметтік байланыс кез-келген қажеттілікті қанағаттандыру қажеттілігімен шектеледі (тамақ, ойыншық және т.б.). Мысалы, алты жасар бала анасының қолынан ұстап, тоңазытқышқа қарай тарта алады, осылайша ол не жегісі келетінін анық көрсетеді. Содан кейін ол жылап, тұрып, не жегісі келетінін білмей, тамақ өнімдерін үстелге бір-бірлеп шығарады. Қажетті құмыра пайда болған кезде, ол жылауды тоқтатады, оны алып кетеді және ашуланған анасына қарамай үнсіз кетеді.

- 2. Вербалды және вербальды емес коммуникация әлсіреуі. Аутизмі бар балалар, егер олардың сөздік қоры болса да, қарым-қатынас жасау үшін сөйлеуді пайдаланбайды және ым-ишара мен бет-әлпетті пайдаланбайды, өйткені балалар дұрыс сөздерді таппаған кезде жасайды. Егер ата — ана балаға не қажет екенін ойлағысы келмесе, онда баланың проблемасыз құралы бар-ол айқайлай бастайды және қатты дауыстайды, егер бұл көшеде болса, жолаушылар әртүрлі бағытта құлайды. Жиі мәселе, бұл бала аутизм сырқатына сөйлесуге, ал бұл оған жеткілікті ынталандыру пайдалану дағдылары ауызекі сөйлеу коммуникациясы. Мәселен, мысалы, ата-аналары аутизмі бар жеті жасар ұлының сөзі жоқ деп ойлады. Бір жазда жазғы коттедждің верандасында оның бір шыны аяғына шыбын ұшып кетті, содан кейін олар: "бұл жиіркеніштіні осы жерден алыңыз!».

- 3. Аутизм бар балаға басқа адамдардың сезім, ойлануларын, мотивацияларын түсіну жетіспейді. Мысалы, бала қолын ананың шашына апара алады, бұл әлі де жаман нәрсе емес. Бірақ дүкенде бейтаныс адамның шаштарын ұстауға болмайды. Алайда, аутизмі бар бала осы сәтте бейтаныс адамның сезімдері туралы білмеуі мүмкін.

- Анасына қатысты эмоционалды реакцияның әлсіздігі, толық немқұрайдылыққа дейін, симбиотикалық көзқараспен үйлеседі. Сонымен, екі-үш жасар бала мейірімді емес, құшақтасуды ұнатпайды және анасының жағына да қарамайды, бірақ егер ол бөлмеден шыққысы келсе, айқайлайды.
- Көру және есту тітіркендіргіштеріне жеткіліксіз реакция (бөліну) және сонымен бірге әлсіз ынталандыруларға сезімталдық, сағат шуылына, тұрмыстық техникаға төзбеушілік және т. б.

- Қоршаған ортаның өзгермеуін сақтауға деген ұмтылыс(феномен тепе-теңдік Л. Каннер). Әр баланың өз қалауы болады. Біреу үшін бірдей киім, аяқ киім немесе кесе бар табак болуы маңызды. Біреу үшін дүкенге бірдей бағытта бару өте маңызды, және егер ересек адам жолды басқа жерден өткізгісі келсе, наразылық білдіреді. Кейбіреулер рәсімдерді ұстанады: ұйықтау әдісі, киім белгілі бір тәртіппен кию керек және т. б.

- Қоршаған ортаға эмоционалды резонанстың болмауы, балалардың суықтылығы мен немқұрайлылығы көбінесе осалдық пен ұялшақтықтың жоғарылауымен, дауыстың өткір үніне, олардың ескертуіне сезімталдықпен үйлеседі. Олардың көптеген қорқыныштары мен уайымдары бар, олар басқалардың көзінен жасырылған және тіпті жақын адамдарға көрінбейді. Мысалы, дүкенде аутизмі бар оқушы ұзақ кезекке тұрды. Алда тұрған әйел оған: "Ал сен неге сұрамайсың, соңғысы кім?». Ол: "Мен қорқамын", - деп жауап берді.

- Дисгармониялық психикалық даму психопатия және тұлғаның невротикалық дамуы сияқты тұлғалық дамудың нұсқаларын қамтиды. Жиі тұрақты мінез-құлық бұзылыстары осы мемлекеттердің көрінісі ретінде әрекет етеді. Эмоционалды сфераның динамикалық бұзылыстарының үйлесімі: қозғыштықтың жоғарылауы, тұрақсыздық, инерттілік, әсердің тұтқырлығы және эмоциялардың басым модальдығы (қорқыныш, ашу, қайғы және т.б.) — жеке тұлғаның үйлесімсіз дамуының әртүрлі нұсқаларын тудырады.

- Дисгармониялық психикалық даму-бұл дамудың бұзылуының нысаны, онда басқа құрылымдардың салыстырмалы түрде сақталуымен адамның эмоционалды-еріктік және мотивациялық саласының дамуы жеткіліксіз.

- Психопатия-бұл адамның эмоционалды-еріктік және мотивациялық саласының дамуындағы ауытқулар. Патопсихологияда психопатияны сипаттайтын үш критерий бар: патологиялық сипаттамалардың жиынтығы, олардың өмір бойы көріністерінің салыстырмалы тұрақтылығы және әлеуметтік дезадаптация.

- Психопатия-бұл адамның эмоционалды-еріктік және мотивациялық саласының дамуындағы ауытқулар. Патопсихологияда психопатияны сипаттайтын үш критерий бар: патологиялық сипаттамалардың жиынтығы, олардың өмір бойы көріністерінің салыстырмалы тұрақтылығы және әлеуметтік дезадаптация.

Акцентуация және психопатия түрлері

К. Леонгард, 1964ж.	А.Е. Личко, 1977ж.
Гипертимді	Гипертимді
Дистимиялық	Циклоидті
Аффективті-лабильді	-
Аффективті-экзальтацияланған	лабильді
Эмотивті	-
Мазасыз (қорқақ)	-
-	Астено-невротикалық
-	сензитивті
Педантты	психастеникалық
Интравертированный	шизоидті
Қоздырғыш	эпилептоидті
Кептелуші	-
Демонстративті	Истероидті
-	тұрақсыз
экстравертивті	Конформды

Әдебиет тізімі

1. Кенжебаева Т.Б. Арнайы психология. Жоғары оқу орындары студенттеріне арналған оқу құралы. Павлодар, -2011. 122 бет
<https://www.twirpx.com/file/2267243/>
2. Лебединский Нарушение психического развития в детском возрасте
<https://www.klex.ru/csb>
3. Мамайчук И.И. Психологическая помощь детям с проблемами в развитии
<https://www.twirpx.com/file/931380/>
4. Белопольская Н.Л. (сост.) Детская патопсихология. Хрестоматия
<https://www.twirpx.com/file/1668884/>
5. Личко А. Акцентуации психопатии в подростковом возрасте
<https://www.klex.ru/hk>